

STEFAN ZWEIG'İN *BİR YÜREĞİN ÇÖKÜŞÜ* ÖYKÜSÜNE PSİKANALİTİK BİR YAKLAŞIM

A Psychoanalytic Approach to Stefan Zweig's Story
The Downfall of the Heart

Esmâ Nur ÇETİNKAYA KARADAĞ*

ÖZ

Stefan Zweig, *Bir Yüreğin Çöküşü* öyküsünde karısına ve kızına yabancılaşan yaşlı bir iş insanının hayatından kesit sunar. Tüm hayatını ailesinin maddi refahı için hırsla çalışarak geçiren Salomonsohn, karısının ve kızının kendine ihanet ettiği düşüncesiyle derin bir boşluğa düşer ve tüm yaşamını acı çekerek sorgulamaya başlar. Toplumun kendisine verdiği baba ve koca rollerini başarılı bir şekilde yerine getiren Salomonsohn ailesinin taleplerini yerine getiren biri olmaktan öteye gidememiştir. Ailesinin ondan gizli bir hayatının var olabileceği ihtimali bedensel olarak zayıf olan karakteri ruhsal olarak da zayıflatır. Bu çalışmanın amacı kendini ve dünyayı hayatının son anlarında büyük bir hayal kırıklığıyla sorgulayan yaşlı adamın içsel dünyasına psikanalitik bir gözlem yapmaktır. Bu gözlemi yaparken Jean Paul Sartre'in varoluşçuluk yorumundan, Sigmund Freud'un fallik ve Carl Jung'un gölge kavramlarından faydalandım. Varoluşçu psikiyatrinin Türkiye'deki öncü isimlerinden Engin Geçtan'ın bu konudaki yazılarına referanslar vererek olay örgüsünü ve karakter analizini yaptım. Zweig'in bu öyküde dikkat çektiği şey modern bireyin dünyası tesadüfen öğrendiği bir gerçekle alt üst olabilmektedir ve ilişkileri sağlam bir zeminde götüren şey aslında insanların taktığı maskelerdir. Modern dünyada tüm ilişkiler geçicilik ve kırılabilirlik temellidir.

Anahtar Sözcükler: yabancılaşma, yalnızlık, varoluş, acı, ilişkiler.

ABSTRACT

Stefan Zweig presents a life fragment from an old businessman who is alienated from his wife and his daughter. Salomonsohn who has worked ardently to provide a wealthy life for his wife and daughter thinks that they betray him because of their immoral attitudes. Upon learning a fact about his daughter, he starts to question his whole life in pain and feels an emotional emptiness. Salomonsohn, who has performed the social roles of being a father and a husband successfully could not go beyond this. The possibility that his wife and daughter have a mysterious life impairs

* Öğr. Gör., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rektörlük Birimi, Rize/Türkiye. E-posta: esma-nur.cetinkayakaradag@erdogan.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-1940-7364.

him spiritually. The aim of this study is to make a psychoanalytic observation of Salomonsohn's inner world where he questions himself, his familial values, and the outer world. I benefitted from the existentialist interpretation of Jean Paul Sartre's, the phallic concept of Sigmund Freud's and the *shadow* concept of Carl Jung in this observation. I analyzed the plot and the character by referring to the writings of Engin Geçtan who is one of the pioneers of existentialist psychotherapy in Turkey. In this story, Zweig shows that the inner world of a modern individual can be easily destroyed with a fact which he learns coincidentally. People disguise their true selves to maintain healthy relations with others and all relations are based on vulnerability and temporality.

Keywords: alienation, loneliness, existence, suffering, relations.

Giriş

Stefan Zweig, novella türünde yazdığı kısa öykülerinde modern insanın kendini, çevresini ve yaşamı sorguladığı anları; karakterlerin benlik çatışmalarını geçmiş ve şimdi bağlamında psikolojik çıkarımlarla gösterir. Zweig, *Bir Yüreğin Çöküşü* öyküsünde Yahudi iş adamı Salomonsohn'un İtalya'da karısı ve kızıyla tatil yaparken hastalığının artmasını ve bedensel çöküşünün başlamasını anlatır. On dokuz yaşındaki kızı Arna'yı bir gece kaldıkları otelde yabancı bir erkeğin odasından çıkarken gören Salomonsohn, ruhsal bunalıma girer. Kızının ve karısının kendisinden utandığını, bu nedenle sosyal ortamlarda onunla görünmek istemediklerini bilen Salomonsohn, onların ahlaki çöküşüne engel olamadığını görüp, kendini onlardan tecrit eder.

Salomonsohn'un, kızının yabancı bir odadan çıkışını gördüğü zamana kadar ki çabasının boşa olduğunu fark etmesi Camus'un Sisifos söylemiyle ilişkilendirilebilir. Ölümlülerin en bilgesi olan Sisifos'un tanrılar tarafından bir kayayı dağın zirvesine çıkarmakla cezalandırılması evrendeki kısır döngüyü göstermesi açısından semboliktir (Camus, 1979: 107). Salomonsohn'un ailesi için verdiği mücadele sağlığını kaybetmesine sebep olsa da karısını ve kızını hep daha iyiye taşıdığına inanmıştır. Ancak bu inancı, onların ihanetiyle ve ahlaki çöküşüyle sarsılır. Varoluşçuluk akımının temel isimlerinden Jean Paul Sartre, kendi olmak istediğimiz kişiyi yaratırken başkalarının da nasıl olması gerektiğini kurguladığımızı ve insanın bu kurguda öz itibarıyla iyi olmayı seçtiğini belirtir (Sartre, 1985: 65). Salomonsohn, "koca" ve "baba" olarak erkeklik rollerini başarılı bir şekilde yerine getirmiştir ancak karısının ve kızının da kendi kurgusuna göre yaşadığına inanmıştır. Bu kurguda yanıldığını anlayınca da sanki yüksek bir yerden düşmüştür.

İnsanın absürt olanla karşılaşmadan önce geleceğe dönük amaçlarının olduğunu ve eylemlerinin yakın veya uzak gelecekte kendisine fayda getireceğini düşünmesi onun zaaflarından biridir (Camus, 1979: 56). Salomonsohn'un tüm çabası ailesi içindir; dolayısıyla en büyük zaafı da ailesi olmuştur. Ancak bu çabasının boşa gittiğini fark etmesiyle hayatını anlamlı kılmak için tutunduğu roller parçalanmıştır.

Geçmişe yönelik karamsar bir sorgulama içine giren Salomonsohn karısını ve kızını gerçekte tanımadığını fark eder ve tüm yaşamını varoluşsal kaygılarla irdelemeye başlar. Gerçek benliğini karısının ve kızının hegemonyasında bastırarak yaşayan Salomonsohn'un kişiliğindeki karanlık yön Jung'un ifadesiyle onu ele geçirmiştir (Jung, 2019: 56). Gerçek "ben"i ve bastırılan "ben"i arasında gelgit yaşayan adam bazı kompleks belirtileri gösterir. Türkiye'de varoluşçu psikiyatri alanının öncülerinden Engin Geçtan, yaşama seyirci olarak katılan insanların bir yaşantıyı sonlandırmadan diğerine geçemediğini ve geçmişe yönelik yaşayamamış olmanın verdiği yükü geleceğe taşıdıklarını belirtir (Geçtan, 2016: 66).

Bu çalışmanın amacı Jean Paul Sartre, Albert Camus, Sigmund Freud, Carl Gustav Jung ve Engin Geçtan öncüllüğünde *Bir Yüreğin Çöküşü* öyküsünün esas karakteri Salomonsohn'u psikanalitik bir bakışla değerlendirmektir. Modern ve çalışkan bir insan olarak toplumun beklentilerine uygun bir benlik ve yaşam kurgusu inşa eden Salomonsohn tüm yaşamını boşa geçirmiş olmanın verdiği derin üzüntüyle kendini önce ailesinden daha sonra da tüm insanlardan tecrit ederek varoluşsal sancılar içinde ölür.

Baba ve Koca Roller Arasında Erkek Birey

Salomonsohn, baba ve koca rollerinin kendisine yaşattığı acıyı hastalığının artmasıyla fark eder. Geçmişe yönelik bir sorgulama içine girer ve karısı ve kızını gerçekte tanımadığını üzümlere görür:

İyi de karımla ve kızım hakkında bir şey biliyor muyum ben?.. Bütün gün onlar için deli gibi çalışıyorum, eskiden elimde örnek mal çantası trenlerde dolaştığım gibi şimdi de on dört saat büroda işin başındayım... sadece para, onlar için para kazanmak için, güzel giysiler alsınlar ve zenginlik içinde yaşasınlar diye... ve akşamları bitmiş tükenmiş, yorgun eve döndüğümde onlar yok: tiyatrodan, balolarda, eğlencedeler... onlar hakkında ne biliyorum ki, bütün gün ne yaparlar? (Zweig, 2020: 135).

Karısı ve kızı tarafından iyi Fransızca konuşmadığı, şık kıyafetler giymediği ve yakışıklı olmadığı için hor görülen Salomonsohn, ömrünün son za-

manlarını bu rollerden sıyrılmaya çalışarak geçirir. Salomonsohn'u buna iten birinci kriz, kızının bekâretini kaybetmesidir. Kızının etrafındaki üç genç adama karşı kendini yenik hisseder, çünkü kızı onlardan biriyle bedensel yakınlık kurmuştur. Kızının cinselliğiyle ilgili düşüncelerini detaylı bir şekilde betimleyen Zweig, bekâretin erkekler için bir tabu olduğunu bu öyküde baba-kız ilişkisi bağlamında gösterir. Salomonsohn'un bu tabulaşmış kavramını Sigmund Freud'a referansla açıklamak makul olacaktır. Freud, ilkel toplumlara kıyasla uygarlaşmış olan varlığımızda ve toplumlarımızda bile bekâretin (virginity) hala tabu olmaya devam ettiğini belirtir (Freud, 1977: 206).

Jung'un yaşlılık dönemini bir nevi çocukluğa benzetmesi ve bu dönemde kişinin bilinçdışına gömülerek sonrasını pek düşünmeden sessizce yok olmayı beklemesi bize Salomonsohn'u anlamak için kapı aralar (Geçtan, 2017: 183). Salomonsohn, orta yaş dönemini çok çalışarak ve Yahudi kimliğinin kendine getirdiği baskıyla geçirmiştir. Bu nedenle yaşlılık dönemindeki krizi de daha ağır olmuştur. Geçtan, Jung'u yorumlarken şu ifadeyi kullanır:

Jung'a göre çöküntünün nedeni, bu insanların toplum içinde bir yer kazanma çabasında kullandıkları enerjinin, ulaşılmak istenen amaç artık gerçekleşmiş olduğundan, bu alandan çekilmesi ve geride bir boşluk bırakmış olmasıdır. Üstelik bu herhangi bir şeyle doldurulamayacak bir boşluktu. Jung'a göre, bu dönemde yaşam yeniden anlam katabilmek için varılması gereken yer, maddeci amaçların ötesinde, manevi ve kültürel boyutları içerir. Bir başka deyişle, orta yaş, insanın kendisini tanıma ve içsel derinliklerini hissedebilmesinin zamanıdır (Geçtan, 2017: 183).

Salomonsohn, Jung'un da öngördüğü şekilde orta yaşlarını anlamlı bir şekilde gerçekleştirememiştir. Ailesi için kendini feda etmiş ve bir kurbana dönüşmüştür. Karısının ve kızının baskısı altında kalmış, onlardan ayrı bir kimlik geliştirememiştir. Çok çalışarak ve maddiyata yönelerek öz benliğinin aldığı darbeleri maskeleymiştir. Ancak kızının kendisinden gizli bir erkekle beraberliğinin olmasını ruhsal olarak kaldıramaz. Bu durum tersine bir Elektra kompleksi ile görülebilir. Arna'nın babasına derin bir sevgisi ya da bağlılığı olsaydı Freud'a göre onu yorumlamak pratik olacaktı. Freud, Elektra kompleksinin birincil göstergesini babaya duyulan aşırı sevgi ve buna dayalı olarak anneye rekabet olarak görmüştür (Freud, 1998: 142). Öyküde ise baba-kız ilişkisini biz şöyle görürüz: Arna'nın babasını elde etmek için rekabet edeceği kimse yoktur ancak Salomonsohn kızına yakın olan erkeklerle rekabet halindedir. Salomonsohn'un kızıyla ilgili düşüncelerini şöyle okuruz:

Bakışları ürkekçe, narin genç kız kollarının üzerinde yukarıya doğru kaydı, çocuğunun kolları, eskiden ona... ne kadar geçmişti üzerinden?.. Uyumadan önce onca sarılmış olan çocuk kolları... Soluk aldıkça yeni süveterinin altında hafifçe titreyen göğsünün yumuşak eğimine baktı. “Yabancı bir erkekle sarmaş dolaş... çıplak... çıplak...” diye aklından geçirdi gazezle. “Adam bütün bunları tutmuş, dokunmuş, okşamış, tadına bakmış, keyfine varmış... benim etim, benim kanım... benim çocuğum... ah o pis hergele... ah... ah...” (Zweig, 2020: 137).

Salomonsohn'un kızına duyduğu sevgi ve sahiplenme kızının çocukluk-tan çıkıp, babasından bağımsız bir birey olmasıyla artık haset duygusuna dönüşmüştür. Ömrünün geri kalanında bu hasetle boğuşacak olan Salomonsohn babalığını sorgular. Kızını, kendi uzantısı olarak gören Salomonsohn'un kızına duyduğu babalık sevgisinin hasete dönüşmesini Bauman ile daha iyi okuyabiliriz:

Bütün aşklar insan-yiyici bir açlık çekerler. Bütün âşıklar kendilerini sevdikleri varlıktan ayıran sıkıcı ve sinirlendirici başkalığı boğmak, kökünü kazımak ve ayıklamak isterler; aşğın en berbat kaygısı ayrılıktır ve birçok âşik kesin vedaların hayaletini uzaklaştırmak için elinden geleni yapar. Sevilen varlığı aşğın ayrılmaz bir parçası yapmak buna erişmenin en iyi yolu değil midir? Ben nereye gitsem sen de geleceksin; ben ne yaparsam sen de yapacaksın; ben kabul edersem sen de kabul edeceksin; ben reddedersem sen de reddedeceksin. Sen eğer beni Siyam ikizim değilsen ve olmazsan klonum ol! (Bauman, 2019: 35).

Salomonsohn, kızının etrafındaki genç ve yakışıklı adamları kızının masumiyetini alan başkallıklar olarak görür. Ancak yaşlılığı ve hastalığı nedeniyle onlarla mücadele edemeyeceğini bilir ve kendi köşesine çekilir. Bauman'ın belirttiği gibi içten içe kızının kendi klonu olarak yaşamasını istemektedir. Ancak içsel sorgulamaları rakip olarak gördüğü adamlara karşı yenildiğini gösterir. Bu yenilgiyle erkekliği zedelenmiştir. Bu bunalımla baş eden Salomonsohn, kızının cinsel yaşamıyla ilgili fanteziler kuran ve bu fantezilerden utanan bir babaya dönüşür:

Artık kendi çocuğumla konuşamayacağım... gözlerinin içine bakamayacağım, öylesine utanıyorum... Evde, işyerinde, geceleri yatağımda sürekli, o şimdi nerede, neredeydi, ne yaptı, diye düşünmeden edemeyeceğim... bir daha asla huzurla eve dönemeyece-

ğim, orada oturuyor olacak ve boynuma sarılacak, onu öyle genç ve güzel görünce yüreğim hoplayacak... Beni öptüğünde, o dudaklarla geçen gün kimi öpmüş olduğu aklımdan geçecek... yanımda değilken hep korku içinde olacağım ve gözlerine baktığımda hep utanç duyacağım (Zweig, 2020: 139).

Salomonsohn, kızının kendinden gizli cinsel bir hayatı olduğu gerçeğiyle baş edememiştir ve kızına karşı bu aşırı hassas tutumu onda bir kompleks olduğunun işaretidir. Jung, davranış bozukluğu kompleks belirtilerinin farklı nedenleri olabileceğini belirtir. Geçtan bu durumu şöyle anlatır:

Bastırılan anılar, çok iyi bilindiği halde bir türlü anımsanamayan isimler ve sözcükler bunların bilinçdışı bir kompleksle ilişkili olduğunu belirler. Belirli bir durum karşısında gösterilen aşırı duygusal bir tepki, bu durumun bir komplekse bağlantısı olduğunu gösterir (Geçtan, 2017: 175).

Salomonsohn'un gece yarısı bir gerçekle yüzleşmesi ve bu yüzleşmeyi takiben ömrünün geri kalanını etkileyen adımlar atarken cesur ve ailesine karşı umursamaz olması yukarıda bahsedilen aşırı duygusal tepkiye örnek olabilir. Beklemediği bir gerçekle karanlıkta yüzleşen Salomonsohn'un o zamana kadar kurduğu "baba" rolü sarsılmıştır. Ayrıca Zweig'in bu öyküsünde de bireyi beklemediği bir anda ve karanlıkta tüm yaşamını sorgulamasına sebep olacak bir gerçekle yüzleştirmesi Jung'un "gölge" kavramıyla ilişkilendirilebilir. Jung'un "düşük işlev" olarak da örneklendirdiği bu duruma şöyle açıklık getirebiliriz:

Bireyi etki altına alan başka faktörler de vardır. Bunların en önemlisi *düşük işlev* denen şeydir. Fakat bu sorunun ayrıntılarıyla ele alınacağı yer burası değil. Yalnızca şunu belirtmek isterim ki, *düşük işlev* insan kişiliğinin karanlık yönüyle özdeştir. Her kişilikte bulunan karanlık yön, bilinçdışına ya da düşlere açılan kapıdır. Alacakaranlığın o iki figürü, "gölge" ve "anima", bu kapıdan geçerek gecenin düşlerine girerler ya da görünmez kalarak Ben-bilincini ele geçirirler. Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer. Eline geçen her fırsatta başkaları üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmayı tercih eder. Çoğunlukla şanssız kişi konumundadır, çünkü kendi düzeyinin altında yaşar, olsa olsa kendine iyi gelmeyen şeylere ulaşabilir. Tökezleyeceği bir eşik yoksa da yaratır, üstelik de faydalı bir şey yaptığını sanır (Jung, 2019: 56).

Salomonsohn, orta yaş döneminde, ailesi uğruna çok çalışarak, mal biriktirerek ve Yahudi kimliğini bastırarak geçirmiştir. Ancak yaşlılık döneminde de kızına duyduğu aşk, utanç ve haset duygularının birikimiyle kendini derin bir yalnızlığa iter. Eserlerinin tamamı psikanalitik okumaya uygun olan Zweig'in *Bir Yüreğin Çöküşü* öyküsünde de karanlık ve gece kavramını gizlenen ve bastırılan duygular ve yaşantılar için zemin olarak kullandığını görürüz.

Salomonsohn hem ruhsal hem de bedensel yorgunluğunu hafifletmek için bir baston alır. Bu bastonla yitirdiği erkeklik ve babalık gücüne bir nevi yeniden ulaşmak ister. Karısı ve kızının kendinden gizli yaşamları olduğunu kurgulayan yaşlı adam bu bastonla kendine dayanma gücü bahşetmiştir:

Bu şiddet ve tehlike yüklü ağır nesneyi eline alır almaz kendini daha güçlü hissetti: Silah, bedensel olarak güçsüz birinin kendine daha çok güvenmesini sağlar ya. Bastonun sapından kaslarına daha güçlü bir gerilim yayıldığını hissetti: “Kafasını kıracağım... o iti dümdüz edeceğim!” diye kendi kendine mırıldandı ve iyice sarsak adımlarla yürürken farkına varmadan yere daha sağlam, daha dik, daha çevik basar oldu, sahil yolunda bir aşağı bir yukarı yürümeye, hatta koşar adım gitmeye başladı, gerçi vücudundan ter fışkırıyordu, ama nedeni yürüyüş hızından çok, öfkesinin boşalmış olmasıydı. Zaten bastonun sert sapına da giderek daha büyük bir hırsla yapışıyordu (Zweig, 2020: 143).

Karısına ve kızının etrafındaki erkekleri düşman olarak gören yaşlı adam, kendine bir baston alarak bedensel düşkünlüğünü ve ezikliğini ödünlemeye çalışır. Kaybettiği erkeklik ve babalık gücünü simgeleyen baston ona ruhsal bir rahatlama sağlamıştır. Bu anlamda bastonu “fallik” bir öge olarak düşünebiliriz. Çünkü baston onun artık en güçlü silahıdır ve bu silah sayesinde kurguladığı düşmanlarına karşı zafer kazanabilir. Öyküye bastonun dâhil olmasından sonra Salomonsohn artık kendiyse ve dünyayla bir var olma savaşı verecektir. Ailesinin kendinden gizlediği gerçekleri bilmesine rağmen bu gerçeklerle salt kendisi olarak savaşamayacağını farkındadır. Korkularını yenmek için edindiği bu bastona öfke ve saldırganlığını yükleyen Salomonsohn için yaşlılık döneminin var olma mücadelesi başlamıştır:

Erna'nın bedeni, gözlerinin önünde salınarak ve kendini sunarcasına bırakarak, erkeğin bedenine zor zapt edilen bir tutkuyla yaslanıyor, onunla nasıl da bütünleşiyordu! Evet, o adam buydu işte, buy-

du, çünkü böylesine sınırlarını aşmış bu iki bedende birbirlerini önceden tanımanın ateşi, artık kanlarına işlemiş bir bütünleşmişlik olduğu belliydi. Evet, bu oydu, yalnızca o olabilirdi, şu kaçamak süzülüşün heyecanıyla yaşadığı tutkulu hazzı hatırlayarak parıldayan yarı kapalı gözlerinde okuyordu bunu – o adam buydu, şimdi şu uçuşan incecik elbisesinin örttüğü bedeni şehvetle kavrayıp sahip olan, çocuğunu, kendi çocuğunu çalan hırsız buydu! (Zweig, 2020: 147).

Salomonsohn'un kızını başka bir erkeğe karşı kaybetme korkusu ona gittikçe acı verir. Bu nedenle de kızına yaklaşan erkekleri düşman olarak görür ve onlara karşı sadece kendinin bildiği bir savaşa girer. Tüm hayatını bir hiç uğruna boşa geçirmiş olduğunu fark eden Salomonsohn, bastonun da kendisine arzu duyduğu gücü veremeyeceğini görür ve ailesinden ve sosyal hayatından kendini izole ederek, yalnızlığını derinleştirir. Yaşadığı yalnızlığı yabancılaşma olarak gören Salomonsohn şöyle düşünür:

Zaten ben en zaman yaşadım ki ne zaman?.. kendim... kendim için ne zaman yaşadım?.. Hayatım nasıl bir hayattı. Sırf para kazanmaya çalışmakla geçti, para, para, para.... hep başkaları için, peki şimdi ne faydası var bunun bana? Bir karım oldu, gencecik bir kızken evlendim onula ve ilk ben sahip oldum, bana bir çocuk doğurdu; yıllarca aynı yatakta aynı havayı soluduk... peki şimdi, şimdi nerede o kadın... yüzünü tanıyamıyorum artık... Benimle bir yabancı gibi konuşuyor ve benim hayatımı hiç düşünmüyor, ne hissettiğimi, ne düşündüğümü, acılarımı asla aklından geçirmiyor... yıllar geçtikçe bana o kadar yabancılaştı ki... Nereye gitti, nerede o.... ve bir çocuğum oldu... büyüyüp yetişkin oldu... ben de artık yeni bir hayata başlayabileceğimi düşündüm, kendimi layık gördüğümünden daha parlak, daha mutlu bir hayata başlayacağım, ölümden uzaklaşacağım... ama kızım benden uzaklaştı... geceleri gidip erkeklerle düşüp kalkıyor... Tek başıma öleceğim ben, tek başıma... Çünkü onlar için çoktan ölmüşüm... Tanrı, Tanrım... hiç bu kadar yalnız olmamıştım... (Zweig, 2020: 152).

Tesadüfen öğrendiği bir gerçeğin ardından hayatını sorgulamaya başlayan Salomonsohn, başkaları için yaşadığı ve kendi için yaşamadığı gerçeğiyle yüzleşir. Ailesi onun yaşamının en önemli unsurları olmuştur, ancak onlardan kopmasıyla hayatının anlamını yitirmiştir. Salomonsohn, fiziksel veya kalıtsal olarak birbirine yakın olan kişilerin aslında birbirine ne kadar yabancı olabileceğini ve farklı kimliklerden faydalanarak kendilerini farklı

özneler olarak sunduklarını görür. Kendi hayatını karısı ve kızının rahat yaşaması için gönüllü bir kurban olarak geçirmiştir ve kızının başka erkeklerle beraber olduğu gerçeğini öğrendiği geceye kadar bu rolden memnun iken, bu rolü üstünden atmaya karar verir. Çünkü yabancılaşma olarak nitelediği duygu aslında bir ömür boyunca hiç var olamadığı gerçeğinin farklı bir şekilde ifade edilmiştir. Geçtan, ilişkilerde var olamama durumunu şöyle yazar:

İnsan, varoluşunu gerçekleştirebildiği bir yaşantısı sona erdiğinde bir başka yaşantıya geçer. Varolabilmek yerine olması gerekenin yaşandığı, dolayısıyla çevreyle bütünleşmiş bir birliktelik yerine seyirci olarak katılan durumların ardından insanlar bir başka yaşantıya geçemez ve yaşayamamış olmanın ağırlığını bir sonraki geleceğe taşırlar. Bu nedenle kendimizi varedemediğimiz beraberliklerin ardından o beraberlikte olanları irdeler ve yargılarız (Geçtan, 2016: 66).

Salomonsohn, koca ve baba rollerini başarılı bir şekilde yerine getirmiştir ve çevrenin kendinden beklediği eylemleri yapmıştır. Ancak tüm bu eylemselliğinin içinde, sadece kendine ait olan bir benlik inşa edememiştir. Kendini, karısı ve kızının maddi beklentilerini karşılamak için meşakkatli bir yaşantının içine sokmuştur ancak aynı fedakârlığı onlar yapmamıştır. Bu hayal kırıklığı ile nasıl baş edeceğini bilemeyen Salomonsohn tam da Geçtan'ın belirttiği gibi o zamana kadar karısı ve kızıyla olan beraberliğindeki durumları irdelemeye ve yargılamaya başlamıştır. Geçtan bu var olamama durumunu şöyle örneklendirir:

Kaza geçiren insanların sonradan olayı sürekli anlatarak etkisini hafifletmeye çalışmaları gibi. Hatta bazen toplu bir beraberliğin ardından, katılanlardan biri, bir diğerini arayarak yaşayamamış olduğu duyguları ya da varolamamış olmanın öfkeli isyanını ona aktarmaya çalışır. Tabii çoğu kez kişinin kendini varedememesinin sorumluluğu başkalarına yüklenir. Arkadan konuşma niteliğindeki bu yargılar ve eleştiriler genellikle açık ya da üstü kapalı bir biçimde diğer kişi tarafından paylaşılır. Çünkü bir beraberlik alanında insanlar birlikte bütünleşerek varolurlar ya da kendilerini, dolayısıyla birbirlerini topluca yok ederler (Geçtan, 2016: 66-67).

Geçtan'ın üstteki alıntıda kasıtlı olarak birleşik yazdığı “varolamamış”, “varedememesinin” ve “varolurlar” sözcükleri bize şunu gösterir; “varolma” Türkçede “var” ve “olmak” kelimelerinden türemiş iki kelime gibi görünse de “varolma” eylem olarak tektir. Dilde de onu ayırmaya gerek yoktur. Salo-

monsohn'a tekrar gelecek olursak, o da hayatının çoğunda aslında yaşamamış olduğu gerçeğiyle yüzleşmiştir ve kocalık ve babalık rolleri onu bastırmıştır. Kendine bir alan açamamış, karısı ve kızının boyunduruğu altında bir hayat geçirmiştir. Bunun farkına varmasıyla kendini var etme müca- delesi başlayan yaşlı adamı kendi başına karar alırken görürüz. Karısı ve kızının bir davette kendi hakkında nahoş şeyler söylediklerini duyar ve ertesi gün kendi evine döner. Salomonsohn' un belki de ilk defa kendi kararını ver- diği bu eylem bir süre sonra karısı ve kızını da eve dönmeye zorlar. Ancak aralarındaki uçurum ve yabancılaşmayı bu zorunlu birliktelik doldurmaz. Tam aksine Salomonsohn kendi kabuğuna çekilir ve dış dünyadan kendisini tamamen soyutlar:

Artık diğer insanların onun için var olmadığı anlaşılıyordu. Hiç kim- seyi arayıp sormuyor, kendi evinde karısının bunaltıcı çaresizliğini, ne yapacağını bilemeyen kızının sorularını fark etmiyordu. Artık gazete de okumuyor, hiçbir sohbete kulak vermiyordu, varlığını çevreleyen kunt kayıtsızlığı, hiçbir sözcük, hiçbir soru bir an için ol- sun delemiyordu. En kendine ait dünyaya, işine bile yabancılaş- mıştı; ara sıra mektupları imzalamak için büroda oturduğu oluyor- du. Fakat sekreteri bir saat sonra yanına uğradığında onu hala okunmamış mektupların başında, hayallere dalmış bir halde bulu- yordu. Sonunda oradaki varlığının gereksizliği kendisi de fark etti ve işyerine de hiç uğramamaya başladı (Zweig, 2020: 160-161).

Salomonsohn'un derinleşen varoluş krizi onu evden ve iş yerinden iyice uzaklaştırır. Daha önce anlam yüklediği şeylerin anlamsız olduğunu artık bilir ve tüm maddiyata karşı umursamaz bir tavır alır. Bu anlamsızlığın için- de gittikçe kaybolan karakter nesnelere dünyasından kendini silmeye çalışır. Var olamama durumu kendini yok eden bir güce dönüşür. Buraya kadar ki hayatında kendini işiyle özdeşleştirmişti, ancak işine de yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşma onu sessiz bir krize doğru çeker. Yine Geçtan'dan yola çıkarak şu yorumu yapabiliriz; Salomonsohn daha önceki yaşamında "frekansını" karısına ve kızına göre ayarlamış ve kendini ortadan silmiştir. Geçtan'ın, logo terapinin kurucusu Viktor Frankl'ı katarak anlattığı varoluş vakumunu dol- duramamış olan Salomonsohn hayatının son döneminde derin bir anlam kriziyle boğuşur. Bu boğuşma ise sessiz bir şekilde gerçekleşir:

İsteklerini ve arzularını algılayamamanın yarattığı boşluk, insanla- rın kendilerini güçsüz hissetmelerine neden oluyor. Bunun sonucu insanlar, kendi yaşamlarına yön verebileceklerine ve çevreleri üze- rinde etkili olabileceklerine inanmaz oluyorlar. Birçok insan ise kar-

şı cinsle olan ilişkilerinde ya da evliliklerinde bu vakumun giderilmesini umuyor, hatta bekliyor. Bulamadığında da birlikte olduğu kişiyi suçluyor, ona yönelik bir öfke yaşıyor ve bunalıma girebiliyor (Geçtan, 2016: 139-140).

Salomonsohn'un sessiz bunalımına sebep olan bu boşluk duygusudur. Tüm hayatını uğruna geçirdiği ailesinin ona göre ahlaki yozlaşma içinde olmaları ve onlar için yaptığı fedakârlıkların hiçe dönüştüğünü gören adam kendini de hiç yapmak için çabalar. Karısının kendinden daha fazla utanmasını engellemek için kendi evine hizmetçilerin girdiği kapıdan girmeye başlar ve kendini daha da yok eder:

O günden itibaren kendi evinde hizmetkârların girişini kullanmaya başladı, burada hiç kimseyle karşılaşmayacağından emindi. Burada kimseyi rahatsız etmiyordu, kimse de onu rahatsız etmiyordu. Artık yemeklere de katılmıyordu, yemeğini yaşlı bir hizmetçi odasına getiriyordu; bazen karısı veya kızı odasına girmeye kalkışırsa, sıkılarak ama boyun eğmez bir dirençle onları geri gönderiyordu. Sonunda yaşlı adamı kendi haline bıraktılar, kimse onu sormaz oldu, o da hiçbir şey sormuyordu. Artık yabancı olduğu diğer odalardan kahkahalar ve müzik sesleri geliyordu sık sık, dışarıdan geçen arabaların gürültüsü gece geç vakitlere kadar duyuluyordu. Fakat bütün bunlara karşı o kadar kayıtsızdı ki, pencereden dışarı bile bakmıyordu. Bunlarla niçin ilgilenecekti ki? Sadece köpek bazen yukarıya çıkıyor ve herkesin unuttuğu adamın yatağının önüne yatıyordu (Zweig, 2020: 162).

Salomonsohn'un ailesine ve çevresine artan yabancılaşması onu teslimiyetçi yapar. Kendini kapattığı bir odada adeta idamının gelmesini bekleyen bir kader mahkûmuna döner. Kendi olarak var olamadığı bir yaşamda, sadece koca ve baba rollerini yerine getirmiştir, ancak bu rollerin aslında ne kadar kırılğan olabileceğini tesadüfi bir şekilde öğrenmesiyle hastalıkla çöken bedenine ruhu da eşlik eder. Bedensel çöküşünün hastalıkla, ruhsal çöküşünün ise öğrendiği bir gerçekle başlaması Salomonsohn'u adeta yok etmeye ant içmiş iki güç olur. Sorumluluk duygusuyla yaptığı tüm ailevi görevler onu mutlu etmemiştir. Bu konuda filozof Krishnamurti'nin ilişki üzerine söyledikleri aydınlatıcı olabilir:

İki insan arasında bir ilişki varsa – ki bu aralarında paylaşım olduğu anlamına gelir– o zaman bunun olası çıkarımları önemlidir. O zaman tecrit yoktur; sevgi vardır, sorumluluk veya görev yoktur. Gö-

rev ve sorumluktan bahsedenler kendi duvarları ardında tecrit olan insanlardır (Krishnamurti, 2013: 196).

Salomonsohn, tüm hayatını karısı ve kızı için görev ve sorumluluk hissederek yaşamıştır. Ancak bu zorunluluklar onu ailesinden yabancılaşmış bir hayat yaşamaya sürüklemiştir. Son anda farkına vardığı bu yabancılaşmanın dehşetiyle geçmişe dönük yaptığı değerlendirmelerde aslında hiç var olamayan bir adam görünce kendini cezalandırarak, kendi evinde herkesten tecrit olarak ölmeyi seçer. Jung'dan referansla “ben” arketipi onun için sağlıklı işlememiştir.

Bir insan kendini uyum içinde hissedebildiği zaman ben görevini iyi yapıyor demektir. Buna karşılık, bir insan çatışmalar içindeyse ve kendisini dağılmış hissediyorsa, bu durum, ben arketipinin üzerine düşen görevi yerine getiremediği anlamına gelir (Geçtan, 2017: 171).

“Ben” arketipinin sağlıklı işlemesi onun hem kendisiyle hem de dünyayla olan çatışmasını artırmış ve Salomonsohn'u modern bireyin yalnızlık ve yabancılık çukuruna çekmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada, eserlerindeki karakterlerinin tamamı psikanalitik okumaya uygun olan Stefan Zweig'in *Bir Yüreğin Çöküşü* öyküsünün ana karakteri Salomonsohn incelenmiştir. Salomonsohn'un hayatının son kesitini okuduğumuz öyküde; karısı ve kızından dolayı uğradığı büyük hayal kırıklığıyla baş edemeyen yaşlı adamın kendini yok etmeye çalışması varoluşsal krizlerle açıklanabilir. Varoluşçu felsefenin önemli ismi Sartre'a göre insan tüm değerlerini kendisi yaratır ve Tanrı tarafından ona bahşedilen bir öz yoktur. Dolayısıyla eylemlerinden sorumlu olan insan ve kendilik vardır. Öyküdeki Salomonsohn, hayatı boyunca tüm ailesi için çalışarak, ailevi değerlerini yücelterek ve Yahudi kimliğini bastırarak geçirmiştir. Hayatını başkalarının sorumluluklarını üstlenerek eylemleştiren Salomonsohn, karısı ve kızının kendinden bağımsız bir hayat kurgularının olma ihtimalini düşünmemiştir. Kendi kurgusu ve ailesinin kurgusu arasındaki farkı görünce de zaten boşa geçirilmiş bir ömür yaşadığına inanıp hastalığıyla mücadele etmeyi bırakmıştır. Yani vazgeçerek kendi kendini yok eden bir insana dönüşmüştür. Bu vazgeçiş de Camus'un Tanrılar tarafından cezalandırılan ilk insan Sisifos benzetmesi üzerinden yorumlayabiliriz. Çünkü Salomonsohn da tüm hayatını ailevi değerlerini yücelterek geçirmiştir ancak tesadüfen öğrendiği bir gerçekle bu değerleri Sisifos'un her seferinde dağın tepesinden yuvarlanan

kayası gibi aşağıya düşmüştür. Zweig'in bu öykünün isminde de işaret ettiği "çöküş" kelimesi bu düşüşe karşılık gelebilir. Salomonsohn'un hayatının son raddesinde eylemlerini geçmişe gidip gelmelerle gözden geçirmesi, geçmiş ve şimdi çatışmasını onda bir benlik krizine dönüştürmüştür ve hayattan tecrit olmasına yol açar. İnsanlardan tecrit olmak Salomonsohn'un son bilinçli eylemi olsa da ailesine ve tüm dünyaya yabancılaşmış bir birey olarak ölmesi varlık ve yokluk krizini aşamadığını gösterir. Salomonsohn'un baba ve koca rolleri Freud'a referansla psikanalitik bir çözümleme yapmaya da uygundur. Özellikle Salomonsohn'un kızının cinsel deneyimi üzerinden yaptığı çıkarımlar neticesinde bir bastona tutunarak gençliğindeki gibi güçlü olmaya çalışması iktidar kavramını da ön plana çıkarır. Ayrıca Salomonsohn'un ailevi normları üzerinden bir hayat inşa edip, esas benliğini bastırması Jung'un "gölge" ifadesiyle açıklanabilir. Gölge benliği hayatının son anında açığa çıkmış ve kurduğu tüm değerleri yıkarak onu yalnızlığa sürüklemiştir. Zweig'in yalnız bir adam olarak anlattığı Salomonsohn, ailesine zengin bir yaşam sunmak için çabalarken kendine ve ailesine yabancılaştığının farkına varmamıştır. Koca ve baba olarak var olabilirken, salt kendisi olarak var olamadığını gördüğü dünyadan kendini tecrit eder ve yalnız ölür.

Kaynakça

- Bauman, Zygmunt (2019). *Akışkan Aşk*. Çev. Işıl Ergüden. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Camus, Albert (1979). *The Myth of Sisyphus*. London: Penguin Books.
- Freud, S. (1998). *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, Sigmund (1977). *Five Lectures On Psycho-Analysis*. New York: Norton.
- Geçtan, Engin (2016). *Varoluş ve Psikiyatri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, Engin (2017). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2019). *Dört Arketip*, Çev. Zehra A. Yılmaz. İstanbul: Metis Yayınları.
- Krishnamurti, Jiddu (2013). *İlk ve Son Özgürlük*. Ayşegül Korkmaz. İstanbul: Omega Yayınları.
- Sartre, Jean Paul (1985). *Varoluşçuluk*. Çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları.
- Zweig, Stefan (2020). *Karmaşık Duygular*. Çev. İlknur İgan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve-sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*